

SZEMLE

Marek Stachowski, *Turkologia, etymologia i ja* (*Wspomnienia wybrane*)

Księgarnia Akademicka, Kraków, 2025. 483 oldal¹

MAREK STACHOWSKI, a krakkói Jagelló Egyetem professzora – és nem mellesleg folyóiratunk nemzetközi tanácsadó testületének tagja – rendhagyó memoárkötettel lepte meg az olvasót. A magyar fordításban *A turkológia, az etimológia és én* (Válogatott visszaemlékezések) címet viselő könyv a szerző korábbi, szigorúan szaktudományos, például a jakut és dolgán nyelv hangtanát és szókincsét vizsgáló monográfiáitól vagy török nyelvtanától (l. NÉMETH 2017), illetve török etimológiai szótárától (STACHOWSKI 2019, vö. DANKA 2022) eltérően nem szakkönyv, hanem szubjektív hangvételű szakmai önéletrajz.

Az 1957-ben született Marek Stachowski a krakkói Jagelló Egyetemhez kötődő nyelvész dinasztia második nemzedékéhez tartozik. Édesapja a szlavista, turkológus és balkanista Stanisław Stachowski (1930–2021) tudományszervezői munkásságának eredményeképpen alakult meg 1987-ben a krakkói Magyar Filológiai Tanszék, amelynek 1989–1991 között vezetője is volt (SIEMIENIEC-GOŁAŚ 2005: 12). Maga Marek Stachowski is vezette később e tanszékét egy válságos periódusban 1999–2002 között, amiről röviden be is számol visszaemlékezéseiben (130). Megjegyzendő, hogy a tanszék jelenlegi vezetője – Michał Németh professzor, a Magyar Nyelvtudományi Társaság 2014. évi Gombocz-díjasa – az ő tanítványa volt mind a mesterképzésben, mind pedig doktori tanulmányai során, és így személyében továbbra is egybefonódik a krakkói egyetemen a magyar nyelvészet a turkológiával. Marek Stachowski fiai – Kamil és Olaf – orientalisták lettek és szintén a Jagelló Egyetem különböző részlegein dolgoznak.

A könyv dokumentumok és hozzájuk fűzött megjegyzések, valamint naplószerű visszaemlékezések sajátos keveréke. A számos érdekes emlék közül ebben az ismertetésben elsősorban a magyar vonatkozásúakat emeljük ki.

A bevezető fejezet (*Wprowadzenie do wspomnień*, 7–20) személyes emlékek felidézésével indokolja a visszaemlékezések megjelentetését. A szerző nem kívánta sem „kiönteni a lelkét” múltbeli sérelmei okán, sem csupán a szépre emlékezni, ezért az aranyközéputat választotta „az élőkrol jórt vagy semmit” elv alapján: a negatív színben feltűnő szereplők nevét többnyire kipontozta. Itt emlékezik meg az egyetemi felvételi vizsgájáról is. Számos nyelvet tanult már egészen fiatal kora óta, többek között finnugor nyelveket, így magyart is, de végül az orientalisztikát és azon belül a török nyelveket választotta fő szakterületévé. Nem volt az egyetemen egyetlen mestere, talán édesapja volt az, aki érdeklődését efelé irányította.

Egyetemi tanulmányainak szenteli a következő fejezet (*Kartkując indeks i inne wspomnienia*, 21–84) első részét, amelyben mintegy leckekönyvét lapozgatva emlékezik meg

¹ <https://www.academia.edu/144542638>

tanáiról, majd több szorosabban ismert kollégájáról ír. Szoros barátság fűzte Evgenij Chelimszkij (Eugen Helimski) orosz uralistához, akiről megtudjuk, hogy Moszkvában az egyetem elvégzése után nem volt munkája, de megtudta, hogy a balkanisták keresnek magyarul tudó szakembert, s ha a nyári szünet alatt megtanul magyarul, akkor oda felveszik. Nem lett tökéletes ez a nyelvtudás ilyen rövid idő alatt, de tudott vele dolgozni, így lett állása. Később érdeklődése az uráli nyelveken belül a szamojéd nyelvek felé fordult, egy Tajmir-félszigeti expedícióra Marek Stachowskit is magával vitte, ami tipikusan szobatudós szerzőnknek hatalmas élményt jelentett (115–118). Stachowski Krakkóba is meghívta Helimskit egy félévre előadásokat tartani 1997-ben; ekkor dőlt el, hogy az orosz tudós elnyerte a hamburgi finnugor professzori állást és már nem tért vissza Oroszországba. Barátságuk szomorú véget ért: 2007 novemberében Helimski hívta Stachowskit, hogy látogassa meg őt Hamburgban, mert haldoklik. Ekkor adta át Stachowskinak a magyar nyelv legrégebbi szláv jövevényszavaira vonatkozó anyagát azzal a kéréssel, hogy publikálja azt ő, mert neki már nincs ereje. Nem sokkal később, 2007 karácsonyán Helimski el is hunyt, és az anyagot Stachowski az általa szerkesztett folyóirat Helimski emlékének szentelt kötetében gondosan meg is jelentette (STACHOWSKI 2009; vö. ZOLTÁN 2011). Ebben a fejezetben ír még Ago Künnap tartui uralistáról, akit 2001-ben egy Pusztay János által szervezett szombathelyi konferencián ismert meg személyesen. Künnapot és Pusztayt is „uralisztikai enfant terrible”-nek jellemzi, de mindkettőjüket megkedvelte és tudományos felfogásukat is egyre meggyőzőbbnek találta. Pusztay Jánosról később is szimpátiával, de némi aggódással ír, mert pesszimista híreket hallott tőle, amikor 2015-ben felelevenítette vele a kapcsolatot (170–171).

A könyv nagyobb részét az 1984–2024 évek naplói és visszaemlékezései teszik ki (Dzienniki i wspomnienia 1984–2024, 85–306). 1989-ben Oslóban ismerkedett meg többek között Berta Árpáddal, Róna-Tas Andrással és Sinor Dénessel, akikkel később is tartotta a kapcsolatot (87–88).

Stachowskiban magyarországi kapcsolatai tuskéket is hagytak. 1988-ban megvédett doktori disszertációját (Westeuropäische Lehnwörter im Osmanisch-Türkischen) két évnyi várakozás után 1990-ben közlésre fogadta el a budapesti Akadémiai Kiadó (90), végül az akkor egyébként szintén turkológus Hazai György által vezetett intézmény 1994-ben olyan technikai feltételeket támasztott az addig évekig fektetett kézirattal szemben, amelyeket Stachowski már nem tudott vállalni és inkább lemondott a mű ottani megjelenítéséről (109). Hazai memoárjait is igen kritikusan említi (268–269); egyébként Hazai az egyetlen negatív színben feltüntetett magyar szereplő a kötetben.

Igen kedvező benyomást keltett viszont a szerzőben Szeged, ahol Berta Árpád meghívására töltött egy hetet 1990-ben, és főleg Németh Gyula hagyatékában kutatott (93). Szegedre többször is ellátogatott, három konferencián is részt vett ott (1993, 1996, 2002), míg Debrecenben és Szombathelyen – mindkét helyen 2011-ben – csak egyszer járt konferencián (érdekes módon Budapesten egyszer sem, 418; fővárosunk neve csak átutazó állomásként bukkan fel a szövegben).

A szlovák oldali Komáromban járva 2024-ben két Jókai-szoborra is felfigyel, és némi meghatódottsággal idézi fel az első magyar regényt, amelyet még középiskolás korában olvasott (És mégis mozog a föld, 290).

A könyv fontos részét képezi a szerző kommentált műjegyzéke (Bibliografia z komentarzami 1984–2024, 313–414). A 320 tételes bibliográfia nagyobb részét természete-

sen a turkológiai munkák teszik ki, de az etimológiai tárgyú cikkek között számos magyar tárgyú vagy magyar vonatkozású tételt is találunk benne. Néhány példa a teljesség igénye nélkül a megfelelő tételszámokkal: 53, 152. *agár*, 128. *mamut*, 141–142. *cigány* és *sze-gény*, 144. magyar eredetű lengyel szavak, 159. *szablya*, 164, 172. a kárpáti szókincs és benne a magyar elemek, 228. Miechowita és a magyarok szláv neve, 264. a *bárány* szláv előzményének (**baranъ*) török eredetéről.

A továbbiakban az olvasó böngészhet a szerző által tartott konferencia-fellépések és egyéb előadások (Konferencje, odczyty i wykłady 1987–2023, 417–427) és a szerző által Krakóba meghívott külföldi előadók (Goście zagraniczni, których zapraszałem do Krakowa 1989–2017, 429–430) listájában. Ezután következik az idézett szakirodalom felsorolása (Literatura cytowana, 439–450), a rövidítésjegyzék (Wybrane skróty, 451–454). Mivel ugyanaz a személy gyakran többször, különböző összefüggésekben fordul elő a könyvben, nélkülözhetetlen a névmutató használata (Indeks osób, 455–466). A könyvet családi és szakmai fényképek gyűjteménye (Galeria, 467–483) zárja.

A szerző a 2024. év eseményei közé fűzve felsorolja terveit (még hét könyv megírását tervezi, 294–295), s e visszaemlékezés-kötet írásáról is beszámol (301), megemlítve, hogy felvették a tudóátültetésre várók listájára (302). Kíváncsi vagyok, hogy egy mielőbbi sikeres transzplantáció segítse hozzá a szerzőt, hogy terveiből a lehető legtöbbet megvalósíthassa az etimológiai kérdések iránt érdeklődő olvasók legnagyobb hasznára és örömére.

Hivatkozott irodalom

- DANKA BALÁZS 2022. [Ismertetés erről: STACHOWSKI 2019]. *Magyar Nyelv* 118: 91–94.
- NÉMETH, MICHAŁ 2017. Professor Marek Stachowski's evolving academic profile over the years 1984–2016. In: NÉMETH, MICHAŁ – PODOLAK, BARBARA – URBAN, MATEUSZ eds. *Essays in the History of Languages and Linguistics: Dedicated to Marek Stachowski on the occasion of his 60th birthday*. Księgarnia Akademicka, Kraków. 11–29. <https://doi.org/10.12797/9788376388618.01>
- SIEMIENIEC-GOŁAŚ, EWA 2005. Profesor Stanisław Stachowski. In: SIEMIENIEC-GOŁAŚ, EWA – POMORSKA, MARZANNA eds. *Turks and Non-Turks. Studies on the History of Linguistic and Cultural Contacts*. Studia Turcologica Cracoviensia 10. Special Issue Presented to Professor Stanisław Stachowski on His Seventy Fifth Birthday. Księgarnia Akademicka, Kraków. 11–13.
- STACHOWSKI, MAREK 2009. Eugen Helimskis Materialien zur Erforschung der ältesten slawisch-ungarischen Sprachkontakte. *Studia Etymologica Cracoviensia* 14: 35–107.
- STACHOWSKI, MAREK 2019. *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch der türkischen Sprache*. Księgarnia Akademicka, Kraków 2019. <https://doi.org/10.12797/9788381381581>
- ZOLTÁN ANDRÁS 2011. *Studia Etymologica Cracoviensia* 14 (2009). Condit et moderatur Marek Stachowski. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2009. 312 lap. (Ismertetés.) *Magyar Nyelv* 107: 104–107.

ZOLTÁN ANDRÁS

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem